

65-åringer fra Hedmark:

Hva har skjedd med tannstillingen?

I 1950 fikk alle førsteklasinger i Hedmark fylke undersøkt tannstillingen sin, og da ble det også tatt fire intraorale fotografier av hvert barn. I 2007 ble et utvalg av disse invitert til å delta i en ny undersøkelse i regi av Universitetet i Oslo. «Barna» var da rundt 65 år, og bare noen få av dem hadde hatt tannregulering. Undersøkelsen dreide seg om hvordan tannstillings- og bittfeil utvikler seg gjennom livet uten behandling og om erfaringer med egen tannstilling.

I 1950 reiste tannlege og spesialist i kjeveortopedi, Erik Stein Telle, rundt i Hedmark fylke og så på tannstillingen til alle førsteklasingene. Til sammen ca. 2 500 barn i alderen 7–8 år deltok i undersøkelsen. Morfologiske og behandlingsrelaterte data, til sammen 81 (!) variabler, ble registrert på hullkort, og Telle tok også fire bilder av tennene til hvert av barna. Undersøkelsen var et samarbeidsprosjekt mellom daværende Helsedirektoratets tannlegekontor og Avdeling for kjeveortopedi ved Norges Tannlegehøyskole. Bakgrunnen var at helsemyndighetene ønsket en oversikt over konsekvensene av å inkludere kjeveortopedisk behandling i offentlig tannhelsetjenestes ansvarsområde. Hedmark ble valgt som prøvefylke blant annet fordi skoletannpleien var godt utbygd der, og man hadde til og med fylkestannlege.

I sine siste leveår overlot Telle materialet til Det odontologiske fakultet, Universitetet i Oslo, med tanke på at det skulle foretas en etterundersøkelse. Dette var et unikt materiale fordi man måtte regne med at få eller ingen barn i Hedmark fikk tannregulering på 1950-tallet. Det ville derfor være mulig å finne ut hvordan feil i tannstilling og bittforhold utvikler seg uten kjeveortopedisk behandling. Det store spørsmål var hvor mange av disse

Rolf E. Berg

professor emeritus fra Universität des Saarlandes, Tyskland

Tannlegeeksamen Bonn/Oslo 1958/59

Videreutdanning kjeveortopedi Bern/Oslo 1962–65

Spesialist kjeveortopedi 1968

Dr.odont. Oslo 1984

Privat praksis kjeveortopedi Trondheim 1965–84

Professor Homburg, Tyskland 1984–2000

Timelærer Avd. for kjeveortopedi, UiO 2001–2006

«barna» man kunne oppspore i 2007, og om de var villige til å la seg undersøke på nytt.

Fire grupper

Professor emeritus Rolf E. Berg gjennomførte oppfølgingsundersøkelsen, og vi spør ham:

– Hvordan var forberedelsene? Du hadde jo et hav av hullkort og 10 000 bilder i svart/hvitt.

– Vi fant fort ut at vi måtte la hullkortene ligge og basere oss på bildene. Ut fra disse ble materialet delt inn i fire grupper etter hvilken type tannstilling som ble registrert i 1950: 1. Normalokklusjon, 2. Dypt bitt, 3. Anteriot og/eller posteriot kryssbitt og 4. Uregelmessig tannstilling i fronten.

– Dette var vel en tidkrevende jobb?

– Ja, det tok noen uker. Men de fleste av Telles bilder var gode, og det skulle vise seg at andre forberedelser tok mer tid. Vi måtte få tillatelse av Datatilsynet og Regional komité for medisinsk forskningsetikk, og vi måtte jo oppspore dem som skulle få invitasjon til å delta. Slike byråkratiske øvelser er krevende. Vi fikk de nødvendige godkjenninger, men betingelsen var at det opprinnelige Telle-materialet, av hensyn til personvernet, måtte destrueres etter at undersøkelsen var gjennomført. Det synes vi er litt sårt å tenke på. Den offentlige tannhelse-

tjenesten i Hedmark var også samarbeidspartner i undersøkelsen, og der møtte vi all mulig velvilje.

Husker du..?

Ut fra grupperingen ble 420 «barn» valgt ut, og så begynte oppsporingsarbeidet ved hjelp av Folkeregisteret. Etter å ha ekskludert avdøde, emigranter og personer som bodde utenfor Østlandsområdet, satt Rolf E. Berg igjen med 183 personer.

– Hva skjedde så?

– Vi sendte ut en skriftlig invitasjon om å delta i undersøkelsen med overskriften «Husker du...?» Det viste seg at ikke så mange husket at de var blitt undersøkt av Telle 57 år tidligere, men vi fikk positivt svar fra 69 personer, det tilsvarer 38 prosent av utvalget.

– Hva synes du om denne svarprosenten?

– Med vårt spesielle utgangspunkt synes jeg dette er bra. Tre av gruppene er jevnstore med ca. 20 i hver, men vi kunne ønsket oss flere personer i gruppen med uregelmessig tannstilling i fronten, der bare 10 personer responderte.

5 000 kilometer på veien

Da Telle foretok sin undersøkelse i 1950 tilbakela han 4 860 kilometer og undersøkte 2 349 barn; det var 94 prosent av alle førsteklasingene. Med sin

samboer som assistent kjørte Rolf Berg omtrent den samme distansen for å undersøke og intervju de 69 personene som ønsket å delta.

– Ja, det ble mye kjøring, heldigvis har jeg hybridbil, smiler han og forteller at 19 personer ble undersøkt på offentlige tannklinikker i Hedmark, mens de øvrige 50 foretrakk hjemmebesøk.

– Hva besto undersøkelsen av?

– Vi hadde utarbeidet et intervju-skjema med strukturerte spørsmål og startet med en samtale på 1/2 til 1 times varighet, litt avhengig av hvor pratsomme folk var. Spørsmålene dreide seg om generell helsestatus, regelmessige tannhelsekontroller, vurdering av egen tannhelse, eventuelle kjeveleddsproblemer og synet på regelmessig tannstilling – hos seg selv og hos andre. I den kliniske undersøkelsen med munnspeil registrerte jeg munnhygiene, antall tenner, restaurerte tenner og protetiske erstatninger. Til slutt tok jeg intraorale bilder med samme projeksjon som Telles, men nå i farger, og så tok jeg ansiktsbilder i profil og forfra.

– Jeg går ut fra at turneen ble anstrengende, men sikkert morsom også?

– Ja, det var mye å holde styr på, så det var godt å ha bistand til notater og den slags. Men det var jo først og fremst morsomt og hyggelig å treffe alle disse hedmarkingene, som hadde levd en stund og hadde sine historier å fortelle. Jeg husker for eksempel en kar som hadde inverterte centraler som barn, mens de i 2007 sto i «riktig» posisjon. Det var ikke lett å forstå at dette skulle ha rettet seg av seg selv, men han var helt sikker på at han ikke hadde hatt noen form for kjeveortopedisk behandling. Han ringte imidlertid sin 93-år gamle mor, og hun kunne fortelle at han hadde hatt behandling med et enkelt apparat.

– Vi skal ikke gå inn på resultatene her siden de blir presentert i en fagartikkel i dette nummeret av Tidende. Men det er interessant å få vite om du har fått noen reaksjoner, for du har jo allerede presentert materialet, både skriftlig og muntlig.

– Ja, vi har nettopp hatt tre artikler i det tyske tidsskriftet Journal of Oro-

facial Orthopedics der artiklene trykkes parallelt på tysk og engelsk. Jeg har hatt foredrag i Norsk Kjeveortopedisk Forening, i Angle Society of Europe og ved Universitetet i Bern nå i vinter. Arild Stenvik har presentert funnene på kongresser både i Latvia og Jordan, og i juni skal Lisen Espeland ha presentasjon på EOS (European Orthodontic Society). Vi har fått mange positive reaksjoner, for dette er jo et unikt materiale og interessante funn. Jeg håper at også allmenntannleger synes det er spennende å se hva som skjer med malokklusjoner og tannstilling gjennom et langt liv. Ja, jeg skal forresten også holde foredrag om Hedmarksundersøkelsen på NTFs landsmøte i oktober, avslutter Rolf E. Berg, professor emeritus, som etter mange år i faget synes det har vært interessant å avrunde med denne undersøkelsen.

Reidun Stenvik